

MAGYAR TÖRTÉNELMI
EMLÉKEK

ÉRTEKEZÉSEK

NICOLAI
ISTHVA NEI
„A MAGYAR
TÖRTÉNET
FOLYTATÓJA”

Tanulmányok
Istvánffy Miklósról

Cum Gratia & Privilegio S. Caf. M. Speciali.

AUTORITAS. POTESTAS.

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

„A MAGYAR TÖRTÉNET FOLYTATÓJA”

TANULMÁNYOK ISTVÁNFFY MIKLÓSRÓL

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA

DISSERTATIONES

Redigit
PÁL FODOR

Institutum Historicum Sedis Centralis
Studiorum Philosophicorum
Academiae Scientiarum Hungaricae
Budapestini, 2018

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK
ÉRTEKEZÉSEK

„A magyar történet
folytatója”

Tanulmányok Istvánffy Miklósról

Szerkesztette:

Ács Pál

Tóth Gergely

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
Budapest, 2018

Készült az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert
Lendület kutatási projekt (2012–) támogatásával.

A kézirat előkészítését az MTA támogatta

© A szerzők, 2018

© MTA BTK, 2018

A személynévmutatót összeállította: Jarmalov Rezső

ISBN 978-963-416-112-7

ISSN 2063-3742

A borítóhoz felhasznált képek:

Nicolaus Isthvanfius: Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV.

Coloniae Agrippinae, 1622., címlap

(Országos Széchényi Könyvtár, Budapest);

Martino Rota: Istvánffy Miklós arcképe, 1575.

(Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Képcsarnok, Budapest)

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

TARTALOM

Contents

TÓTH GERGELY: A <i>Historiae</i> ismeretlen tájai. Néhány lépéssel közelebb Istvánffy Miklós életének és munkásságának feltárásához	7
<i>Uncharted Territories of the Historiae. A Few Steps Closer to Uncovering the Life and Works of Miklós Istvánffy</i>	33

I. ELŐDÖK ÉS ÉLETPÁLYA

ÁCS PÁL: Boccaccio Baranyában. Egy kivételes értelmiségi pálya a 16. század első felében: Istvánffy Pál	37
<i>Boccaccio in Baranya County. An Exceptional Intellectual Career in the First Half of the Sixteenth Century: Pál Istvánffy</i>	58
VARGA SZABOLCS: Genius loci. Az Istvánffyak Baranyában	59
<i>Genius loci. The Istvánffys in Baranya County</i>	87
FAZEKAS ISTVÁN: Istvánffy Miklós, a Magyar Kancellária titkára (1569–1581)	89
<i>Miklós Istvánffy, Secretary of the Hungarian Chancellery (1569–1581)</i>	102
NAGY GÁBOR: „...non memoris disrumpe silentia lethas, in quibus Hungariae facta sepulta iacent.” A Balásfi-életrajzról	103
<i>„...non memoris disrumpe silentia lethas in quibus Hungariae facta sepulta iacent.” On the Balásfi Biography</i>	122
IVA MANDUŠIĆ: Istvánffy Miklós és Horvátország – közember és magánember	125
<i>Miklós Istvánffy and Croatia: Public and Private Persona</i>	137

II. A TÖRTÉNETÍRÓ ISTVÁNFFY

PETNEHÁZI GÁBOR: Párhuzamos történetek. Egyéniség, politika, hitelesség Istvánffy Miklós és Forgách Ferenc történeti műveiben . .	141
<i>Parallel Stories. Politics, Personality, Authenticity in the Historical Works of Miklós Istvánffy and Ferenc Forgách</i>	164

KASZA PÉTER: „Írtanak pedig akkor esztendő számának 1541-et.” Istvánffy Miklós Buda elestéről	165
„The number of the years then was written as 1541.” Miklós Istvánffy on the Fall of Buda.	189
BAGI ZOLTÁN PÉTER: Istvánffy Miklós beszámolója Szigetvár ostromának utolsó napjáról.	191
Miklós Istvánffy's Account on the Last Day of the Siege of Szigetvár	203
III. A KÖLTŐ, MŰVÉSZETPÁRTOLO ÉS BIBLIOFIL ISTVÁNFFY	
KISS FARKAS GÁBOR: Istvánffy Miklós Oláh-panegyricusa	207
The Panegyric Poem of Miklós Istvánffy on Nicolaus Olahus (1564)	224
CSEHY ZOLTÁN: Pásztorok, barátok, hősök. Istvánffy Miklós kisköltészetéről.	225
Shepherds, Friends, Heroes. On the Minor Poetry of Miklós Istvánffy	234
MIKÓ ÁRPÁD: Arcképek, síremlékek, könyvek. Istvánffy Miklós és a művészetek.	235
Portraits, Shrines, Books. Miklós Istvánffy and the Arts	247
†ORLOVSZKY GÉZA – SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA: Istvánffy Miklós könyvtárának regisztrálatlan kötete és annak érdekes bejegyzése	249
The Unregistered Volume of Miklós Istvánffy's Library and Its Intriguing Note	262
Személynévmutató	263
Képek lelőhelyjegyzéke	283
Képjegyzék.	284
Képek	285

Istvánffy Miklós Oláh-panegyricusa

Istvánffy Miklós legterjedelmesebb, 732 soros epikus költői vállalkozása az Oláh Miklós tiszteletére írott panegyricusa. A mű két kéziratban, a teljes szöveget közlő és szerzői javításokat tartalmazó Istvánffy-kódexben (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, 4^r 241/II), és az Eötvös Loránd Tudományegyetem [a továbbiakban: ELTE] Egyetemi Könyvtárában őrzött H 46 jelzetű Oláh-kódexben maradt fenn, amely három verssort elhagy a szövegéből.¹ A verset az Istvánffy-kódex bejegyzése szerint 1564. január 1-jén, Nagyszombatban mutatta be az érseknek, egyidejűleg a Draskovich György zágrábi püspökhöz írt, de Oláhénál lényegesen rövidebb dicsőítő költeménnyel, amelyet szintén 1564. január 1-jén, de Pozsonyban adott át a főpapnak.² Ezek a költő Istvánffy legkorábbi szarmazó nagyobb terjedelmű költeményei: ezelőtt költői tevékenysége epitáfiumok szerzésében merült ki.

Az Oláh-panegyricus műfaj történeti kontextusa leginkább a 16. század közepének bécsi, az udvar körül kialakuló költészetében jelölhető ki. A tipikusan császárkori, késő antik verses panegyricusok műfaja ugyan az egész középkor folyamán népszerű maradt, de másodvirágzásban teljesedett ki a 15. század elejétől Itáliában, majd a humanizmus elterjedésével Észak-Európában is, és a könyvnyomtatás elterjedésével a reneszánsz udvari reprezentáció fontos kifejezőeszköze lett. A műfaj már az 1500-as évek táján népszerű volt Bécsben, illetve tágabb szellemi környezetében: Conrad Celtis 1492-ben megjelent, a bajor hercegek számára írott panegyricusa,³ a *translatio studii*, az itáliai humanista tanulmányok Germániába történő átvételét kötötte össze a fejedelmi dicsérettel, mivel a bajor hercegek támogatásával fogadták fel az ingolstadti egyetem tanárának. 1510-ben jelentek meg Claudianus panegyricusai Bécsben az egyetemen tanító ferences Johannes Camers kiadásában,

1 *Nicolaus Istvanffy*: Carmina. Ed. Iosephus Holub, Ladislaus Juhász, Lipsiae, Teubner, 1935, V. A három verssor (226., a 616–617. összevonása, 653.) elhagyása vagy másolói figyelmetlenségre, vagy stiláris változtatásra vezethető vissza, de politikai vagy ideológiai okok nem fedezhetők fel a módosítások mögött. Összefoglalóan ld. még *Csehly Zoltán*: Istvánffy, a költő. In: *Uő: Parnassus biceps*. Pozsony, 2007. 169–188.

2 *N. Istvanffy*: Carmina i. m. 54., 56. Elképzelhető, hogy elírás eredménye az egyező dátum, vagy annak, hogy a „Calendis” kifejezést egyszerűen a „hónap eleje” értelemben használta Istvánffy, de az sem kizárt, hogy a Nagyszombat és Pozsony közti távolságot egy nap alatt megtette.

3 *Conrad Celtis*: Panegyris ad duces Bavariae. Ed. Joachim Gruber. Wiesbaden, 2003.

amelyeket a fennmaradt példányok tanúsága szerint az egyetemi oktatásban is használtak,⁴ majd 1512-ben Janus Pannonius első nagyobb terjedelmű műve, a veronai Guarinóhoz intézett panegirisz is napvilágot látott a császárvárosban.⁵ A Claudianustól és Janus Pannoniustól eltanulható műfajelméletet az erdélyi, nagyenyedi származású Adrianus Wolphardus gyorsan átültette gyakorlatba, és már 1512-ben Miksa császárt ünnepelte, a szintén erdélyi származású Martin Capesius bécsi polgármesternek ajánlva.⁶ Az 1510-es évektől kezdve a műfaj sikere megállíthatatlan: 1522-ben Valentin Eck írta meg Thurzó Eleknek ajánlva Remete Szent Pál hagiografikus verses életrajzát (bár ez Krakkóban jelent meg, Vietornál, de Szalkay Lászlónak is elküldte),⁷ 1526-ban a bécsi egyetem retorikaprofesszora, Ulrich Fabri írt Cyriacus von Polheim báróra, majd 1528-ban Georg Sibutus Ferdinánd királyra panegiriszt.⁸

A műfaj igazi virágkorát mégis a 16. század közepén érte el, amikorra általános gyakorlat lett, hogy a bécsi Habsburg-udvar minden fontosabb eseményét, csakúgy, mint a katolikus egyházi előkelők hierarchiabeli feljebbjutását ünneplő költeményekkel illették.⁹ 1549-ben a günzburgi származású, ekkoriban Bécsben alkotó Sebastian Solidus (Schilling) Gyulay Farkashoz írt dicsőítő költeményt, aki Oláh Miklós utódja lett a zágrábi püspöki székben.¹⁰

4 *Claudian* Opera novissime per D. Io. Camertem accuratissime recognita. Bécs, 1510.

5 *Janus Pannonius*: Panegyricus in laudem Baptistae Guarini Veronensis. Bécs, 1512.

6 *Adrianus Wolphardus Transsylvanus*: Panegyris ad invictissimum Caesarem Maximilianum semper Augustum. Bécs, 1512. Wolphardus panegyricusáról ld. *Elisabeth Klecker*: Tapisserien Kaiser Maximilians. Zu Ekphrasen in der neulateinischen Habsburg-Panegyrik. In: Die poetische Ekphrasis und Kunstwerken. Eine literarische Tradition der Großdichtung in Antike, Mittelalter und frühe Neuzeit. Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der Öst. Akad. der Wissenschaften, 735. Bécs, 2006. 181–202.; és *Elisabeth Klecker*: Geographia imitatio picturae. Geographie als humanistische Leitwissenschaft am Beispiel der Panegyris des Adrian Wolphard. In: Wissenschaft und Kultur an der Zeitenwende. Renaissance-Humanismus, Naturwissenschaften und universitärer Alltag im 15. und 16. Jahrhundert. Göttingen, 2012. 81–100.

7 *Valentin Eck*: Vita divi Pauli primi eremita. Krakkó, 1522. Ld. *Daniel Škoviera*: Der ungarische Kontext der 'Vita divi Pauli eremita' von Valentinus Ecchius. *Acta Antiqua Hungarica* 49. (2009) 213–22.

8 *Ulrich Fabri*: Ad generosum virum atque magnificum D. D. Ciriacum a Polhaim et Wartenburg... consiliarium... atque superioris Pannoniae... locumtenentem... panegyris. Bécs, 1526.; *Georg Sibutus*: Ad Serenissimum ac invictissimum Ferdinandum Boemie et Ungarie regem ... Panegyricus. Ad eundem Regem Exhortatio in Turcum. Bécs, 1528. (Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts S6260; Alexander Apponyi, *Hungarica*. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. I–IV. München, 1903–1927. [a továbbiakban: App. H.] 201.); Prága, 1528. (Budapest, Országos Széchényi Könyvtár [a továbbiakban: OSZK] Röpl. 90).

9 A császári udvar kapcsolatáról a humanistákkal ld. *Almási Gábor*: A respublica litteraria és a császári udvar a 16. század második felében. *Aetas* 20. (2005) 5–37.

10 *Sebastianus Solidus*: Ad Reverendissimum In Christo Patrem, Ac Dominum, Dn. Wolfgangvm Gyvlay, diuino nutu, Episcopum Zagradiensem, etc. Poemation Panegyricum. Bécs, 1549. Solidus kiterjedt munkásságáról még nem született összefoglalás. Életére ld. *Tres orationes funebres in exequiis Ioannis Eckii habitae*. Kiad. Johannes Metzler S. J., Münster, 1930. LXII–LXIII.

Az opolei származású Johannes Serifaber 1550-ben önálló encomion-gyűjteményt jelentetett meg Ferdinánd királynak ajánlva *Sylva encomiorum* címmel, és ebben a magyar egyházi és világi arisztokrácia javát ünnepelte dicsőítő költeményekkel (Oláh Miklós, Újlaki Ferenc, Gregoriánci Pál, Agostino Sbardellati, Bornemisza Pál, Thurzó Ferenc, Nádasdy Tamás, Báthory András, Mérei Mihály, Révay Ferenc).¹¹ Serifaber ezt követően két további bécsi császári tanácsnokhoz, Johann Hofman stájerországi magister curiaehez és Sigismund von Herbersteinhez is intézett egy prózai, illetve két verses panegyricust ugyanebben az évben, amelyeket Verancsics Mihály és Antal egy-egy verse vezetett be.¹² A boorni (Németalföld) Johannes Mylius nyomtatott panegyricusban ünnepelte 1552-ben II. Miksának, már mint megkoronázott cseh királynak Spanyolországból Bécsbe érkezését, és az elefántot, amelyet magával hozott.¹³ Ugyanez az elefánt a hatalmi reprezentáció jelképeként megjelent a prágai Joannes Banno üdvözlő költeményében is, amint térdre rogy a Bécsbe bevonuló Miksa trónörökös előtt;¹⁴ Wolfgang Möller pedig egyszerre dicsőítette V. Károly császárt és Ferdinánd királyt.¹⁵

Ferdinánd 1558-i császári címe újabb alkalmat adott encomionok írására: egész sor dicsőítő vers jelent meg ekkor *Triumphus* címmel 16 szerzőtől Georg Eder, az egyetem rektora szerkesztésében. Köztük feltűnt egy vers és egy ajánlóvers erejéig Zsámboky János is, és ugyanitt Adam Schröter is írt a négy

Annak ellenére, hogy a császár *poeta laureatus*sá koronázta (Tres orationes..., LXIII), nem szerepel John Flood bio-bibliográfiájában (The poets laureate in the Holy Roman Empire. Berlin, 2006.).

11 *Johannes Serifaber*: Sylva encomiorum serenissimi ac potentissimi principis et D. D. Ferdinandi... Regis. Bécs, 1550. Ifjabb Nicolaus von Salm temetésén tartott, a magyar előkelőkhez intézett szónoklatában szintén panegyricus jellegű dicséretekkel illette a királyi hadak egykori magyarországi főparancsnokát: *Johannes Serifaber*: Monumentum viri principis Nicolai comitis a Salm. Bécs, 1550.

12 *Johannes Serifaber*: Duo panegyrici Johannis Oppolitani. Bécs, 1550.

13 *Joannes Mylius*: Carmen panegyricum in augustissimum reditum Viennam... Maximiliani. Bécs, 1552. Ezt és egy elégiát követi az elefántról szóló verse: Dyodecastichon de Elephante a divo Maximiliano ex Hispaniis revertente adducto Viennam, 6. Martij. Hasonló költemények jelentek meg a mistelbachi *Johannes Rexiustól* (In felicem adventum divi Maximiliani Bohemorum regis... Bécs, 1552.), a kortrijki *Gulielmus Coturnossiustól* (Megistes. Ecloga in prosperum adventum ex Hispaniis in Pannonias... Bécs, 1552.), a brüsszeli *Nicolaus Politától* (Ode dicolos tetrastrophos continens tropologicam periphrasim Psalmi Deus iudicium tuum Regi... Bécs, 1552.) és a bécsi egyetem diákjaitól (Elegiae duae Academiae Viennensis. Bécs, 1552.). Az indiai elefántról, amelyet csak a modern kutatás kereszttel Szulejmánnak, ld. *Annemarie Jordan Gschwend*: The Story of Süleyman: Celebrity Elephants and Other Exotica in Renaissance Portugal. Zürich, 2010.

14 *Joannes Banno*: Divo Maximiliano Boiemiae regi, archiduci Austriae etc. de illius felici ex Hispaniis cum coniuge augustissima et liberis Viennam reditu carmen gratulatorium. Bécs, 1552, B3v–B4r.

15 *Wolfgang Möller*: Invictissimi Caroli V. Imperatoris, ac Roma[ni] Regis Ferdinandi illustrissimi etc. Panegyricus. Bécs, 1552.

sarkalatos erényről, aki egyébként Oláhnak is dedikált verset.¹⁶ Végül említjük még meg a jezsuita Veit Jacobaeust, aki 1560-ban jelentette meg dicsőítő versét Szent Lipótról, de a megalakuló bécsi jezsuita egyetem egyik első tanáráként közreműködött Jacobus Vaet egy II. Miksát ünneplő, hat hangra írt motettája szövegének megírásában is.¹⁷ A Bécsben megjelent költemények körét gazdagították az Itáliában peregrináló diákok hazaküldött költeményei, mint a zágrábi születésű Georg Würfel *Hungaria triumphansa*,¹⁸ amelyben I. Miksa magyar királlyá koronázását ünnepelte 1563-ban, vagy a pozsonyi származású Purkircher Györgynek az ugyanerre az alkalomra született, a királyi tisztséget ünneplő zsoltárparafrázisa a 72. zsoltár alapján.¹⁹ II. Rudolf trónra lépésével, az 1570-es évektől az udvari irodalmi reprezentáció központja Prágába helyeződött át, de néhány panegyricus továbbra is Bécsben jelent meg: közülük érdemes megemlékezni még Bejczy Benedek 1582-ben kiadott, Istvánffy Miklóst ünneplő költeményéről.²⁰

Nemcsak az udvari kultúra vonzódása az enkomiasztikus retorika irodalmi megnyilvánulási formáihoz gondoskodott arról, hogy ez a műfajcsoport népszerű legyen Oláh környezetében is, hanem a bécsi humanista kultúra személyes kapcsolódása is a Habsburg-párti magyar arisztokráciához. Oláh körének költészetét, vagy épp a Radéczy-féle *Hortus Musarum* tevékenységét nem lehet elválasztani a bécsi császári udvar körében keletkező humanista költemények kontextusától, mivel Oláh csakúgy, mint a magyar katolikus arisztokrácia és a királyi magyar kancellária, jelentős részben Bécsben volt aktív. Oláh Magyarországra való visszatérése után három helyen tartózkodott leginkább:²¹ Bécsben, Pozsonyban és Nagyszombatban. Bár irodalmi művek mind a három helyszínhez kapcsolhatók, a kapcsolatot a külvilággal, a nemzetközi humanizmus hálózatával Bécs jelentette. Oláh könyvtárát Bécs-

16 Triumphus Ferdinando I. Romanorum Imperatori [...] Archigymnasii Viennensis nomine pro foelicibus Imperii auspiciis renunciatus, ad eundem panegyrica aliquot doctissimorum hominum carmina. Kiad. Georg Eder. Bécs, 1558.

17 Divo Maximiliano Bohaemorum regi, archiduci Austriae... sacrum. Bécs, 1560. Ld. még Österreichische Nationalbibliothek, ms. 47. 354-GF és *Veronika Sandbichler*: Elements of Power in Court Festivals of Habsburg Emperors in the Sixteenth Century. In: Ceremonial Entries in Early Modern Europe: The Iconography of Power. Edited by J. R. Mulryne, Maria Ines Aliverti, Anna Maria Testaverde. Ashgate, 2015. 185. Vitus Jacobaeusról ld. *J. Flood*: i. m. 2. köt. 944–946.

18 *Georg Würfel* (Georgius Vurfel): *Hungaria triumphans de novo rege Max. Aemiliano*, Padova, Grazioso Perchacino, 1563. (Szabó Károly – Hellebradt Árpád: Régi Magyar Könyvtár. III. Budapest, 1896. [a továbbiakban RMK III]. 517.) Következő költeményét II. Rudolf magyar királlyá koronázására írta, ez azonban csak kéziratban maradt fenn (Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 10016: *Hungaria ad novum suum regem Rudolphum. carmen gratulatorium*).

19 *Georgius Purkircher*: *Ad divum Max. Aemylianum, Romanorum et Boemiae regem Psalmus LXII*. Padova, Perchacino, 1563. (ELTE, Egyetemi Könyvtár, RMK III. 120.) *Georgius Purkircher*: *Opera quae supersunt omnia*. Ed. Miloslaus Okál. Budapest, 1988. 114–119.

20 *Benedictus Bejczy*: *Panegyris in laudem Nicolai Istvánffy*. Bécs, 1582. (RMK III. 5422).

21 Ld. *Fazekas István*: *Oláh Miklós esztergomi érsek udvara (1553–1568)*. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. Budapest, 2005. 343–360., itt 343–345.

ben tartotta,²² végrendeletét 1562 szeptemberében Gregorjanci Pál és Istvánffy Miklós jelenlétében szintén bécsi házából keletzte.²³ Az Oláh és később Radé-
 czy körében felbukkanó humanista versszerzők jelentős részben előfordulnak
 a korabeli bécsi kiadványokban. Ezért a szövegek értelmezését is jelentősen
 korlátozza, ha elszakítjuk őket ettől a környezettől. A sziléziai származású
 Johann Serifaber (1530–1553 k.), aki az Oláh-kódexben több verssel is szere-
 pel,²⁴ összes kötetét és versét – köztük több panegyricust is – Bécsben adta
 ki.²⁵ Serifaber Oláh-kódexben szereplő verse Oláh kertjéről részletesen leírja,
 mennyire szeret ott tartózkodni az érsek, milyen nehezen hagyja el még akár
 a császár kedvéért is e kert nyugalmát: nemcsak fák, szőlőskert és virágok
 (rózsák, liliomok) veszik ott körül őt, hanem madarak, köztük egy seregély is,
 amely két nyelven tud beszélni:

*Considunt volucres, quibus ampla est copia fandi
 Et quibus est querulo dulcis in ore sonus
 Sturnus linguarum docilis, res mira, duarum
 Atque saluator Caesaris ille sui.*²⁶

(Ott ülnek a madarak, akiknek megadatott a beszéd tudománya, és akik-
 nek panaszos ajkán édesen szól a dal: a seregély, aki – ez aztán a csoda – két
 nyelven is tud, és üdvözli saját Caesarját.)²⁷

A Serifaber által leírt kert éppúgy lehetett Bécs városában, ahol a mai wallner-
 strassei Esterházy-palota helyén állt Oláh és egyúttal a magyar kancellária
 rezidenciája,²⁸ mint Pozsonyban, ahol az érsek végrendelete külön megemlé-

22 Erre ld. *Szoliva Gábriel OFM: Újabb liturgikus könyv Oláh Miklós esztergomi érsek könyvtá-
 rából: kottás Psalterium Strigoniense (1523) került elő Münchenből. Magyar Könyvszemle*
 129. (2013) 136.

23 *Merényi Lajos: Oláh Miklós végrendelete. Történelmi tár* 19. (1896) 136–159., itt 159.

24 ELTE Egyetemi Könyvtár, ms. H 46: Carmina Johannis Oppolitani (44r), Sententiae Nili epis-
 copi (47r), Elegia in mortem Adami Caroli (54r), Liber 18 Iliados (224r). A kódex füzeteti össze-
 vannak keveredve, így a versek sorrendje nem segít eldönteni a kronológiai helyüket. Hege-
 düs István jegyzéket állított össze az általa feltételezett sorrendről, és azt a kódexhez fűzte. Ld.
*Analecta recentiora ad historiam renascentium in Hungaria litterarum. Szerk. Stephanus Hege-
 düs. Budapest, 1906. 371.*

25 Serifaberről összefoglalóan ld. Rukověť humanistického básnictví. Ed. Antonín Truhlář, Jan
 Martínek. Prága, 1982. 5. köt., 47–50. Ezenfelül ld. még *Michael Denis: Wiens Buchdruck-
 geschichte bis 1560. Bécs, 1782. 662.*

26 *Johannes Oppolitanus (Serifaber): In hortum eiusdem Reverendissimi Domini Nicolai Olahi
 domini sui gratiosissimi. ELTE Egyetemi Könyvtár, ms. H 46, 45v–46v, itt 46r.*

27 Célzás arra a történetre, miszerint Augustus császárt Actiumból győztesként visszatérve egy
 beszélő holló üdvözölte (*Macrobius: Saturnalia* 2, 4, 29).

28 Ld. *Richard Perger: Das Palais Esterházy in der Wallnerstrasse zu Wien. Deuticke, 1994., 17.;
 Gecsényi Lajos: Két könyv Bécs és Magyarország kapcsolatának történetéről. Levéltári Szemle*
 45. (1995) 82.; *Fazekas I.: i. m. 344.*

kezik a kert sorsáról.²⁹ De legvalószínűbb, hogy Serifaber kertleírása az akkoriban Bécsen kívül eső Nicoletumra vonatkozik, egyrészt mert verse megemlékezik a szőlőskertéről, amelyet csak a Nicoletum mellett említ Oláh végrendelete („ante annos una cum hortis, vineis, agris, fenetis et aliis ad eam pertinentibus”),³⁰ másrészt pedig a császári udvari közelségét és csábítását csak egy bécsi vagy Bécshez közeli kert esetében érdemes megemlíteni. Oláh Miklós bécsi kertjének irodalmi dicsérete minden bizonnyal példaként szolgált a Radéczy István pozsonyi hársfája körül kialakuló kultusz számára is mintegy tíz évvel később.

Az Oláhnak ajánlott versek szerzői között tovább szemlélve megemlíthetjük a bécsi kötődésű költők között Adam Schröttert, aki a pozsonyi gimnázium igazgatóját, Arnoldus Laurentianus Flandert ünnepli, és szintén a bécsi humanista versgyűjtemények gyakori szerzője, beleértve Bornemisza Péter *Magyar Életrájának* kísérőverseit.³¹ Johann Eber vagy Heberus (ELTE Egyetemi Könyvtár, ms. H 46, 66r, 176r, 222r) számos kisebb költeményt szerzett bécsi esküvőkre éppúgy, mint a magiszteri fokozata megszerzésére Bécsben 1554–1563 között.³² Az az Elias Corvinus, aki Radéczy hársfáját ünnepli egy kéziratot versében,³³ szintén a bécsi egyetem környezetéből indul ki.³⁴ Néhányan közülük nemcsak Oláh Miklóssal, hanem Gregoriánci Pállal is kapcsolatban álltak a *Quadripartitum* összeállításánál, mint Adam Schröter vagy Johannes Heber, akiknek versei szerepelnek a győri püspök jogi gyűjteményében.³⁵ E bécsi környezethez köthetők azok a szerzők is, akik Oláhnak

29 *Merényi L.*: i. m. 149. („Hortum etiam meum propriis meis pecuniis in suburbio civitatis Posoniensis emptum et per me plantatum, et domum ibidem [...] relinquo [...]”).

30 Uo. 140., 146.

31 ELTE Egyetemi Könyvtár, Ms. H 46, 187r. A legrészletesebb (de félreértésektől nem mentes) életrajzot róla latin Paracelsus-fordításához írt előszavának kiadásával együtt ld. Der Frühparacelsismus. Kiad. Wilhelm Kühlmann, Joachim Telle. 3/1. kötet, Berlin, 2013. 95–100.

32 M. Denis: Buchdruckgeschichte i. m. 511. A Denis által ott említett három művén kívül ld. még Epithalamia et carmina congratulatoria... Johannis Dreheri et honestissimae virginis Dorotheae... Bécs, 1559.; Corona poetica, a clarissimo et doctissimo viro domino Petro a Rotis Cortraceno... Bécs, 1560 és Ειδύλλιον in honorem coniugii doctissimi iuvenis Martini Aignerii..., Bécs, 1562. (mind az Österreichische Nationalbibliothekben).

33 München, Bayerische Staatsbibliothek, clm. 10368, n. 333: Lusus de tilia Radetii episcopi Agriensis ad Hubertum Languetum. (Carl Halm 19. századi katalógusa tévesen Elias Conringnak olvassa Corvinus nevét.) A vers szövege megjelenés alatt áll. Róla általában ld. Barlay Ö. *Szabolcs: Elias Corvinus és magyarországi barátai*. Magyar Könyvszemle 93. (1977) 345–353.

34 Ld. *Vitus Jacobaeus – Elias Corvinus: Triumphus gloriosissimus filii Dei ascendentis ad dextram aeterni Patris*. Bécs, 1559.

35 Egykor OSZK, Fol. lat. 4126, másolata FM 1/1686. Erről ld. *Jánosi Monika*: Gregoriánczi Pál kéziratot törvénygyűjteménye a XVI. század közepéről. Magyar Könyvszemle 104. (1988) 54–64., itt 59., és *Jánosi Monika*: Bíróági döntvények és szokásjogi feljegyzések. Noták a Gregoriánczi-kódexben. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. Koszta László. Szeged, Középkorász Műhely, 1995., 211–220. A kódex 24r lapján található Schröter Gregoriánci címerére írt verse (*De sturno episcopi Jauriensis*), a 478v-n pedig Johannes Heberus saját születésnapjára írt verse (*Ad diem conversionis S. Pauli, natalem meum*, 1558).

dedikálják műveiket, fordításait, szövegkiadásait, mint például Johann Ramus († 1578), a görög nyelv bécsi tanára,³⁶ aki két görögből készült latin fordítást, Pszeudo-Hésziodosz *Aszpiszát* (Pajzs) és a görög antológiából készült, részben erotikus epigrammaválogatását dedikálta neki 1550-ben és 1551-ben.³⁷

Az alkalmi költészetnek olyan ágai terjednek el ebben a közösségben, amelyek a klasszikus latin műfajok irodalmiságát az antik hagyományban megszokottnál erősebben próbálják meg a pragmatikus kommunikáció céljából performatívan kiaknázni. Ennek a „társas költészetnek” alapvető tulajdonsága, hogy valamilyen társadalmi aktushoz, alkalomhoz kötődik, annak a megtörténtét jelzi kéziratosságban a szűkebb, nyomtatásban a tágabb nyilvánosság számára, és egyszersmind emléket is állít neki. Nagy részük kollektív műalkotás, ahol a költői együttműködésben részt vevő szerzők közös jelenlétükkel emelik az ünnepelt esemény vagy személy társadalmi rangját, igen gyakran olyan antik előképeket idézve fel a kollektív alkotásra, mint a kilenc Múza vagy a három Grácia. A Múzsákkal való önazonosulás, az önreprezentáció céljából való felhasználásuk nemcsak egyszerű költői toposz, hanem utal a keletkező művek és keletkezésük helyszíneinek, az iskoláknak, akadémiáknak az összművészeti jellegére: a rövid költészetnek, a lírának és az epikának éppúgy fontos szerepe van ebben a közegben, mint a drámai költészetnek, a komédiának vagy a zenének.³⁸ Nagyon lényeges eleme ennek az alkotásmodornak a vizualitás költészetbeni jelenléte, az udvari reprezentáció.³⁹ Mű-

36 Johann Ramus azon három fiatal leuveni tanár közé tartozott, akiket 1549-ben hívtak Bécsbe, hogy a filozófiai képzést megújítsák (Ramus mellett még Wilhelmus Coturnossius és Andreas Dadius tartozik e csoportba), de hamarosan visszatért Leuvenbe jogot tanítani, majd élete végén a dole-i akadémiára küldte Don Juan d’Austria. Ld. *Georg Eder: Catalogus rectorum et illustrium virorum archigymnasii Viennensis*. Bécs, 1559. 82.

37 *Hesiodus*, Hesiodi Ascræi poetæ vetustissimi *Poemation de Herculis Clypeo iam recens latino carmine redditum Ioanne Ramo de Goes*, Bécs, 1550. (App. H. 1842; ennek ajánlásában érdekes eszmefuttatás olvasható Homérosz és Vergilius összehasonlításáról); *Epigrammata ex thesauris Graecorum deprompta et iam recens latina facta. Ioanne Ramo Goessano*. Bécs, 1551. (App. H. 318.) Négy, Oláhnak dedikált rövidebb versét ld. *Ioannes Ramus: Symmicta elegiarum et epigrammaton Latinorum*. Bécs, 1551. A3v–A4r. A belga tanárok Bécsbe hozatalában Oláh lehetett a közvetítő, mert Johann Ramus Petrus Nanniusnak, Oláh régi németalföldi barátjának üzeni versben, hogy átadta a küldeményt, amelyet patrónusának szánt. Ld. *Hesiodus: Poemation i. m. 2v*; későbbi Nanniusnak írt verseiben viszont már panaszkodik, hogy a pannóniai háborúk és a pestis állandó rettegésben tartják, és verejtékben úszva ébred tőlük éjszaka (*I. Ramus: Symmicta i. m. B2v–B3r*).

38 Csak hungarikumjellege miatt említjük meg példaképpen Valentin Polner nysai (neissei) iskolát dicsőítő költeményét (*Elegia de Musarum in Germania hospitio, cui et scholae Nissensis descriptio ac encomion insertum est*. Bécs, 1552., példánya: München, BSB, 0001/4 H.lit. 1395), amely az állítólag hét nyelven beszélő, eperjesi Johannes Belsiusnak, vagy „János diáknak”, Verancsics Antal titkárnak egy versét is tartalmazza. Belsiusról ld. *Tardy Lajos – Moskovszky Éva: Zur Entdeckung des Monumentum Ancyranum* (1555). *Acta Antiqua* 21. (1973) 378., 388., 390–391.

39 Erről az aspektusról ld. *Karl Vocelka: Habsburgische Hochzeiten 1550–1600. Kulturgeschichtliche Studien zum manieristischen Repräsentationsfest*. Wien, Graz, Köln, Böhlau, 1976.; *Karl*

fajilag a prózától a feliratos festményig, építészetig, lovagi tornáig terjed az e tendencia által érintett műalkotások kontinuuma. A panegyricus ennek a spektrumnak a szövegszerűséghez közelebb álló végén helyezkedik, de ez az antik műfaj is sok teret enged a vizualitás jelenlétének, például a palotákban található festmények leírásánál. A legteljesebb képet ennek a korszaknak az elsősorban epideiktikus retorikán alapuló irodalmi kultúrájáról még mindig csak Michael Denis több mint kétszáz éves bibliográfiájából nyerhetjük,⁴⁰ és sajnos az is csak 1560-ig tárgyalja a megjelent műveket.⁴¹

A panegirikus költészet talán legfontosabb tulajdonsága ebben a közegben az volt, hogy az enkomiasztikus retorikai eszközök és az irodalmi, zenei, képzőművészeti önreprezentáció által segített átjárhatóvá tenni a társadalmi hierarchiát. Minden egyes esemény és annak retorikai, művészeti leképezése a meglévő hierarchia társadalmi hálózatának reprezentációjaként funkcionált, és egyszersmind lehetőséget teremtett arra, hogy a hierarchián belüli rétegek egymással érintkezésbe kerüljenek, és ezek a kapcsolatok teret engedjenek a rétegek közti mobilitás számára. Az udvarközelbi arisztokraták, főpapok verses dicsérete által a fiatal titkárok, egyetemi tanárok, humanisták nemcsak pénzbeli jutalmat remélhettek az ünnepektől, hanem a kézíratos vagy nyomtatott formában közzétett művük révén publicitást is szereztek, amely előre lendíthette karrierjüket a császári udvarban vagy azon kívül. Ezenfelül ezek a vers-, embléma- és képgyűjtemények kiváló

Vocelka: Manier–Groteske–Fest–Triumph Zur Geistesgeschichte der frühen Neuzeit. Österreich in Geschichte und Literatur 21. (1977) 137–150.; *Thomas DaCosta Kaufmann: Variations on the Imperial Theme in the Age of Maximilian II and Rudolf II.* New York–London, 1978.; *Harriet Rudolph: Humanistische Feste? Habsburgische Festkultur in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts.* In: *Funktionen des Humanismus. Studien zum Nutzen des Neuen in der humanistischen Kultur.* Kiad. Thomas Maissen, Gerrit Walther, Wallstein, Göttingen, 2006., 166–190; *Sandbichler V.: i. m.* 167–187.

40 *Michael Denis: Wiens Buchdruckgeschichte bis 1560.* Bécs, 1782.; és *Uő: Nachtrag zu seiner Buchdruckgeschichte Wiens.* Wien, 1793.

41 Az 1560 és 1583, a rudolfi udvar Prágába költözése közti időszakról sajnos még ilyen bibliográfiánk sincs. A Rudolf környezetében keletkezett prágai panegyricus-jellegű költészetéről ld. *Raissa Schkelenko: Die deutschen Neulateiner am Hofe Rudolfs II.* Diss. Prag., 1943., és *Nicolette Mout: Political and religious ideas of Netherlanders at the court of Prague.* *Acta historiae Neerlandicae* 9. (1976) 1–29. A panegyricus-költészet kutatásának hiányairól ld. *Franz Römer, Elisabeth Klecker: Poetische Habsburg-Panegyrik in lateinischer Sprache.* Beständer der Österreichischen Nationalbibliothek als Grundlage eines Forschungsprojekts. *Biblos* 43. (1994) 183–198., különösen 184–185. Ld. még *Franz Römer: Poetische Habsburg-Panegyrik in lateinischer Sprache vom 15. bis ins 18. Jahrhundert.* In: *1000 Jahre Österreich – Wege zu einer österreichischen Identität.* Kiad. Franz Römer, Bécs, 1997. 91–99.; *Sonja Reiser: Die poetische Habsburg-Panegyrik in lateinischer Sprache als historische Quelle.* In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert).* Ein exemplarisches Handbuch. Kiad. Josef Pauser, Martin Scheutz, Thomas Winkelbauer. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzungsband* 44. Wien–München, 2004. 898–915.; *Johannes Amman-Bubenik: Kaiserserien und Habsburgergenealogien. Die Entwicklung einer Gattung: poetischer Habsburgerpanegyrik vom 16. bis zum 18. Jahrhundert.* Diss. Bécs, 2013.

önreprezentációs lehetőséget nyújtottak maguknak az ünnepelt arisztokrátáknak is, amely erősíthette pozíciójukat az udvaron belül. Jó példa erre Sigmund von Herberstein két kötete, a *Gratae posteritati...* és a *Picturae variae...*, amelyeket 1560-ban nyomtatott ki, láthatóan önreprezentációs céllal. A *Gratae posteritati...* Herberstein önéletírásának latin nyelvű változata mellett tartalmaz számos metszetet is magáról, de a kötet második felét már a hozzá írt humanista ünneplőversek töltik meg, amelyek diplomáciai pályafutásának szinte a kezdetétől folyamatosan érkeztek hozzá. A kötet átfogó képet ad arról, hogy Johannes Dantiscus és ifj. Rudolf Agricola 1518-ban, Krakkóban neki dedikált verseitől egész a jelenig, 1560-ig hogyan kísérték végig tevékenységét szinte históriás ének módjára a humanista panegyricusok (Johann Ludwig Brassicanus, Johann Rosinus, Caspar Brucius, Georg Werner, Valentin Eck és mások tollából). Ezzel jól láthatóan az a mű célja, hogy a birodalom művelt közönsége számára egyszerre reprezentálja a művelt Herbersteint politikus és humanista szerepben, ez utóbbihoz pedig elengedhetetlen a nemzetközi humanista hálózattal való kapcsolattartás emlékeinek összegyűjtése. Bár az Oláhhoz, illetve, az Oláh által írt versek gyűjteménye, az ELTE Egyetemi Könyvtár H 46-os kézirata nem jelent meg a 16. században nyomtatásban, az összeállítás mögött álló ambíció párhuzamba állítható Herberstein *Gratae posteritati...* című önéletrajzi versantológiájával, hiszen egy teljes életpályát ölel fel a gyűjtemény.

Ez a közvetlen műfaji és társadalmi közege Istvánffy versének, amely születésnapjára ajándéknak készülhetett. Oláh 1493. január 10-én született, hetvenedik születésnapját 1563. január 12-re keltezett költeménnyel ünnepelte meg Radéczy István a *Nicoletumban*. Egy évvel később, 1564. január 1-jén keltezte Istvánffy két költeményét is: az egyiket Oláhnak, a másikat Draskovich György zágrábi püspöknek. Ezenfelül a holland Arnoldus Gerardus Laurentianus, az Oláh-gimnázium kijelölt igazgatója és pozsonyi pap mesei ihletésű költeménye is január 1-jére van datálva az Oláh-kódexben, és mivel róla tudjuk, 1562 augusztusa előtt hunyt el, elképzelhető, hogy 1562 januárjában adta át művét.⁴²

Istvánffy panegyricusa szorosan követi a verses dicsőítő költemények műfaji hagyományát, amelynek megteremtését a latin költészetben elsősorban Claudianushoz köthetjük. Bár korábról is fennmaradtak dicsőítő költemények a római irodalomban (mint a *Laus Messallae* a tibullusi korpuszban, vagy a *Laus Pisonis* – de akár Horatius, Martialis vagy Statius műveiből is sorolhatnánk ide költeményeket), ezek nélkülözik azt a fajta epikus keretet, szerkezetet és az elbeszélés részletezését, amelyet Claudianus honosít meg.⁴³

42 Ld. Fazekas I.: i. m., 356.; Kiss Farkas Gábor: A róka és a nyúl a Dunán. Arnoldus Geraldus Laurentius... In: „Nem súlyed az emberiség!” Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. Szerk. Jankovics József. Budapest, 2007. 299–304.

43 Michael Roberts: Bringing up the rear: Continuity and change in the Latin poetry of late Antiquity. In: *Latinitas Perennis I: The continuity of Latin literature*. Ed. Wim Verbaal, Yanick Maes, Jan Papy. Leiden, 2007. 144.

Claudianus panegyricusai elemzéséhez szokás a 3. században élt Menandrosz szónok görög retorikatankönyvének terminológiáját felhasználni,⁴⁴ mert a Menandrosz által leírt (elsősorban a császárt dicsérő *logos basilikosra*, azaz prózai művekre tervezett) struktúrájának jól megfeleltethető a Claudianus és az őt követő Sidonius Apollinaris vagy a gall Merobaudes panegirikus költészeté. Ennek megfelelően az ekkor 26 éves Istvánffy költeménye is egy *prooimion*-nal, azaz praefációval kezdődik. Ebben megemlíti a mű keletkezésének apropóját, január 1-jét, jó egészséget kíván Oláhnak, és hangsúlyozza, hogy ez volt első kirándulása hajójának, ezért kéri, hogy az érsek legyen kísérője és vezére. Az elsőség tényét itt a nagyobb terjedelmű, epikus szerzősége érthetjük, hiszen Istvánffy számos epigrammája korábban keletkezett.

A hagyománynak megfelelően az elbeszélést invokációval, valamint a főhős Oláh hazájának és nemzetségének (*patris, genos*), majd születésének (*genesis*) ismertetésével kezdi Istvánffy. A származás kérdésének különösen nagy szerepe van Oláh esetében, hiszen az érsek több – egymásnak ellentmondó – genealógiát is konstruált élete során már 1533-tól kezdve. A panegyricus három fontos tényről említi ezzel kapcsolatban: egyrészt az őshaza, a *patris*, amelyet Istvánffy arra a vidékre helyez, ahol a Duna a Fekete-tengerbe torkollik. Ez az a föld, ahol egykor a dák nemzet, a vad geták és a latin földről idevezényelt telepések laktak (*Latiis deducta colonia ab agris* – ez utóbbi Vergilius *Georgicáját* visszhangozza: *squalent abductis arva colonis*, I. 507).⁴⁵ A második fontos tény a Hunyadi-rokonság, és egyenesen Hunyadi János, aki az Oláh-nemzetséget „felékesítette” (30. sor: *decoravit*). Később kicsit részletesebben is kifejti Istvánffy ezt a kérdést, ahol a *vera nobilitas*, az igaz nemesség kérdéskörébe ágyazva említi fel a Hunyadi-genealógiát. A 48–62. sorban olvasható érvelés szerint, bár Oláh egyenesen harmadik örököse Hunyadinak (*tantum tertius haeres*) és Hunyadi testvére, egy bizonyos Marina szülte apját, de mégsem ennek, hanem lelki erényeinek köszönheti méltóságait. Ahogy Almási Gábor már utalt rá, ez az eredettörténet teljesen megfelel annak a genealógiának, amelyet Oláh saját magáról állított össze a *Hungaria* című munkájában. Ott az Argyesi Manzilla veszi feleségül Hunyadi János nővérét, akinek gyermeke, Stojan, azaz István lesz Oláh Miklós apja.⁴⁶ Másrészt azt is érdemes figyelembe vennünk, hogy Istvánffy Oláh titkáráként szinte bizonyosan ismerte az érsek másik eredettörténetét is, amelyet 1548-as címeradományozá-

44 Menander Rhetor. A commentary. Ed. D. A. Russel, Nigel Guy Wilson. Oxford, 1981. 77–95. Menandroszról ld. *Malcolm Heath: Menander. A rhetor in context.* Oxford, 2004.

45 További vergiliusi párhuzamokat ld. *Bóta Károly: Istvánffy Miklós.* Budapest, 1938. 26–27.

46 *Almási Gábor: Constructing the Wallach 'Other' in the late Renaissance.* In: *Whose love of which country? Composite states, national histories and patriotic discourses in early modern East Central Europe.* Leiden, 2010. 123. Ld. még *Almási Gábor: Az Oláh Miklós elleni gyűlöletről. Szélsőséges nemzeti-társadalmi előítéletek humanista körökben.* In: *Mindennapi választások. Tanulmányok Péter Katalin 70. születésnapjára.* Szerk. Erdélyi Gabriella, Tusor Péter. Budapest, 2007. 584–615.

sakor rögzített számára I. Ferdinánd oklevele.⁴⁷ Ha mind a *Hungaria* által közvetített történetet, mind az okleveles hagyomány változatát ismerte, a két rendelkezésre álló változat közül választotta ki azt, amelyet aktuálisabbnak, és az érsek számára megfelelőbbnek vélt.

Nagyobb terjedelmű epikus keretet (például isteni vagy sátáni mozgatórugót, angyalokat vagy ördögöket) nem találunk. Ennek az lehet az oka, hogy az egész költeményben háttérben marad a heroikus cselekmény, Oláh nem lesz küzdő hősként ábrázolva. Egyházfői szerepéhez nem a harcok, hanem az értelmiségi életpálya ismertetése illik jobban. Ennek az „értelmiségi” panegyricusnak vannak ugyan ókori gyökerei (már a hellenisztikus panegyricusok körében is népszerűek voltak a diákok tanárokhoz írt dicsőítő költeményei,⁴⁸ a latin hagyományból pedig Venantius Fortunatus Gogóhoz, Childebért király nevelőjéhez írt verseit lehet itt említeni, amelyek népszerűek voltak később is), de ez az alműfaj népszerűsége csúcspontját a 15–16. században érte el. A magyarországi szerzők közül a legismertebb Janus Pannonius Guarino-panegyricusa, amely a költő legnagyobb visszhangú költeménye volt a 16. században, és amely szövegében legalább néhány helyen egyértelműen hatott Istvánffyra is, de megemlíthetjük itt Valentin Eck panegyricusát Augustinus Moravushoz is.

Ezekkel összevetve az Oláh-panegyricust azonban egyúttal különös hiányra lehetünk figyelmesek: Istvánffynál elmarad a *paideia* topikus eleme. Egyáltalán nem beszél Oláh neveltetéséről, nem tudunk meg semmit Oláh iskoláiról, mestereiről. Istvánffy egyedül azt említi, hogy Erasmus, a „veterum solers imitator” (291, később javítva *indagatorra*) is tisztelte őt, bár a németalföldi mesternek meglehetősen kétértelmű dicséret jut csak: „akivel, mint tanítványával szerfelett dicsekszik a belga föld” („Belgica quo tellus nimium se iactat alumno”). A túlzott („nimium”) dicsekvés akár kritikának is felfogható lenne, de érthetjük ezt Erasmus polimorf, távolságtartó hazaszeretetének jellemzéseként is, amely például az *auris Batavus* adagiumban (*Ad.* 4, 6, 35) nyilvánul meg. Az iskolák elmaradása és a mesterek nevének elhallgatása több lehet, mint véletlen: szemben a század közepi katolikus elit nagy részével, akiknek a túlnyomó többsége itáliai, legtöbbször padovai egyetemi tanul-

47 Kiadva: *Alexander Tonk*: Diplomele de înnobilare ale lui Nicolaus Olahus: Unele probleme privind genealogia familiei Olahus. *Revista arhivelor* 46. (1969) 13–31. Az Oláh-genealógia egy az 1548-as nemesítési és az 1558-as bárói diploma közti, szerkesztési jegyzeteket tartalmazó változatban fennmaradt az ún. Istvánffy-kódexben is (Egri Főegyházmegyei Könyvtár, Y.IV. 55, 116r–122r), azonban nem világos, hogy ez a kódex pontosan miképp köthető Istvánffy Miklóshoz. Az irat ottani címe (Insignia reverendi domini Agriensis) alapján a szöveg 1548–1553 közti másolatnak tűnik, és e felirat kézírása véleményem szerint Istvánffyé is lehet. Ezenfelül egy máshonnan is ismert Istvánffy-vers későbbi másolata (126r: Nicolaus Istwanffy Secretarius S. C. Regiae Maiestatis: Te Francisce Terek...) kapcsolja Istvánffy Miklóshoz a kötetet. Istvánffy már 1547–1548-tól kezdve ismerte Oláhot, akihez Várday Pál 1547. évi halála után került, titkára 1558–1568 között lett: *Holub József*: Istvánffy Miklós históriája hadtörténelmi szempontból. Szekszárd, 1909. 14., 18–19.

48 Ld. *Malcolm Heath*: *Menander. A rhetor in context*. Oxford, 2004. 187.

mányokat tudhatott maga mögött,⁴⁹ Oláh egyetemi tanulmányairól nincs semmilyen információnk, saját maga is arról beszél, hogy kizárólag könyvekből szerezte ismereteit.⁵⁰ Minden bizonnyal korai bekerülése a kancelláriára, majd titkári tevékenysége Mária királyné mellett előbb lehetetlenné, majd szükségtelenné tette az egyetemi tanulmányokat.

Hasonlóképp fontos szerepe lenne a panegyricusok „értelmiségi” változatában a kedvenc antik szerzők felsorolásának és a könyvtár bemutatásának – itt azonban ez is elmarad. Nem tudunk meg semmit azokról a kulturális ideálokról, amelyekről a humanista érsek Istvánffy által is említett saját versei tanúskodnak (277–285), és amelyeket maga a költemény is megidéz allúziós hálója révén. Az érsek 1536-ban, Brüsszelben, a *Hungaria* írásakor az olvasóhoz szóló üdvözlőversében – egy retorikus humilitas-toposz keretében – teljes körképet adott azokról az antik szerzőkről, akiknek szerény múzsája nem érhet a nyomába: ott említi Ptolemaioszt, a *Kozmográfia* szerzőjét, a szellemes Sallustius Crispust, Pompeius Trogust, és az ékesszavú Liviust is.⁵¹ 1564-re ezekből az ideálokból semmi nem maradt. A költemény így nem más, mint egy udvari-politikai karrier fő állomásainak bemutatása úgy, hogy az egymást követő események látszólag oksági kapcsolatba kerüljenek egymással, és ezáltal növeljék az emelkedés fényét.

Egyedüli, részletesen kifejtett kulturális ideált a költemény végén találunk, ez pedig Oláh küzdelme az eretnekek ellen. Ahogy Istvánffy mondja, „van-e olyan, aki téged kivéve jobban tanítja az égi tudományokat, és rajtad kívül országunkban ki őrökdi efelett jobban? Ki magyarázza a mennydörgő Úr tanításait, és ki igazolja azokat tetteivel is? Mert te elmondod, hogy mi módon kell a nyomorult halandóknak a biztos égi üdvöt remélni, mely igyekezettel érdemelhetjük ki az Olümposzt (paradicsomot), és hogy megláthatjuk az istenek boldog székhelyét, ahol a Mindenható a csillagok örök tüzeit forgatja.” (638–646)⁵² Oláh nemcsak teológiai tételeket vezet be és bizonyít, hanem az eretnekeket is megtéríti: „Te vezeted ki a sötét Avernus mellől is az elkóborolt népeket, akiket az újdonság vak mámora, és akiket az a vakmerő

49 Erről ld. Kiss Farkas Gábor: A katolikus peregrináció lehetőségei és következményei a 16. század közepén (1530–1580). *Gerundium* 8. (2017/1) 54.

50 Ezt ki is emeli Kálnai Imréhez szóló versében: „Imbuit ingenium nostrum non Itala tellus / Graecia nec cultas praebuit illa scholas, / Non nostros etiam mores Germania finxit / Non urbs, quae Gracchi nomine dicta fuit. / Terra Brabanta dedit nullos mihi docta magistros / Gallia nec Charites ingeniosa suas. / Si quid inest nobis, quod multum exile fatemur, / Hoc furtim taciti me docuere libri.” *Nicolaus Olahus*: Carmina. Ed. Főgel József, Juhász László. Lipsiae, 1934. 10. (Ad Emerici Calnai litteras responsio, 29–36.)

51 *Nicolaus Olahus*: Hungaria – Athila. Ed. Eperjessy Kálmán, Juhász László. Lipsiae, 1938. 1. (Ad lectorem, 11–16.)

52 „Atque adeo quisnam caelestes aptius artes / Te docet excepto aut nostris te praeter in oris / Quis vigilat magis aut summi praecepta tonantis / Explicat atque piis eadem quoque comprobant actis? / Namque refers, quo certa salus mortalibus aegris / Sit speranda modo, quali mereamur Olympum / Sudore et divum sedes lustrare beatas...” *N. Istvanffy*: Carmina. i. m. 15.

szándék irányít, hogy elhagyva őseik kegyes hitét bizonytalan ösvényen ismeretlen útra térjenek, és te nem tűröd, hogy az ingatag nép a mélybe zuhanjon, mert szent zablával irányítod tévelygő lépéseit, nehogy elbukjon, és kíváncsi füleit megnyissa a hamis szekták előtt, ezzel titkos mérget szírvva tagjaiba.” (648–655).⁵³ Bár a szöveg nem explicit, két fontos tanítás is felfedezhető benne: egyrészt Oláh *certa salust*, „biztos égi üdvöt” ígér követőinek, másrészt a mennyország eléréséhez lehetőséget hagy az egyéni igyekezet számára (*quali sudore* – milyen *fáradtsággal* érdemeljük ki a mennyországot? – mondja Istvánffy). Mindkét felfogás ellenkezik a helvét irányú reformációval (igaz, ekkor még nem jelent meg a II. helvét hitvallás, csak 1566-ban), viszont mindkét állítás megtalálható a tridenti zsinat határozatai között.⁵⁴ Az, hogy Istvánffy Oláh kulturális horizontját elsősorban az eretnekek megtérítésére korlátozza, egyezik az érsek egyre erősödő ellenreformációs igyekezetével, amely abban is megnyilvánult, hogy épp 1564 márciusában zsinat összehívását kezdeményezte a püspöki karral együtt azzal a céllal, hogy a trentói zsinat határozatait kihirdethessék.⁵⁵

E meglehetősen sajátos ἀνατροφή-t, amelyben mesterek és tanárok nevét nem olvashatjuk, követi az a sorsfordulat, amely a panegyricus felfogása szerint Oláh további életét meghatározta: a gonosz fúriák bosszúja Magyarországon (114–133). Ez egyrészt a parasztháború kitörésében, a paraszti vad nép (119: *agrestis pubes*) lázadásában nyilvánult meg – ennek fúriák általi, mintegy spontán fellángolását már Taurinus *Stauromachiája* is megénekelte,⁵⁶ és Nagyszombati Márton is hasonlóképp, isteni csapásként ábrázolta. Másrészt a fúriák indítják el Szulejmánt is (129–130: *Solymanum Erebi de sedibus ortum, Mahometi genus infidum*), hogy döntő vereséget mérjen a magyarokra Mohácsnál. Ahogy Szörényi László már utalt rá, Zrínyi egyik mintája abban, hogy a *Szigeti veszedelemben* Szulejmánt Allecto fúria küldi a szigeti Zrínyire és Magyarországra, Alessandro Cortesi Mátyás királyra írt panegyricusa lehetett, ahol a

53 „Tu populos etiam nigro subduci Averno / Errantes, quos caecus amor novitatis et audax / Cura tenet veterum sprete pietate parentum / Ire per ignotas incerto tramite calles, / Nec ruere in praecipua pateris mutabile vulgus / Errabunda sacris moderans vestigia habenis / Ne cadat et cupidus sectis fallacibus aures / Praebeat occultum sumes per membra venenum.” N. Istvánffy: *Carmina* i. m. 15.

54 Concilium Tridentinum, sess. 6., cap. 11. (de observatione mandatorum) „Constat eos Orthodoxae religioni adversari, qui statuunt in omnibus operibus iustos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando et sese ad currendum in stadio exhortando, cum hoc ut inprimis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur aeternam.” Heinrich Denzinger, *Adolf Schönmeizer*: *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Freiburg, 1911. 1539. (1547. január 17.) Magyar kiadás: *Heinrich Denzinger – Peter Hünermann*: *Hitvallások és az Egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Kiad. Romhányi Beatrix és Sarbak Gábor. Budapest, 2004. 382.

55 *Fazekas István*: Kísérlet a trentói zsinat határozatainak kihirdetésére. In: R. Várkonyi Ágnes *Emlékkönyv. Születésének 70. évfordulója ünnepére*. Szerk. Tusor Péter. Budapest, 1998. 154–164.

56 Taurinus művét a *Historiae* megírásakor is használta Istvánffy: *Fodor Henrik*: *Istvánffy Miklós Históriajának forrásai*. Pécs, 1940. 45.

fúria Murád szultán képét magára öltve buzdítja fiát, Mehmedet a Mátyás elleni harcra.⁵⁷ Bár Istvánffynál a fúriák nem öltik magukra más ruháját, de – Zrínyihez hasonlóan – nem Murádot, hanem Szulejmánt veszik rá a harcra. Egyébként nem lehetetlen, hogy Istvánffy már ekkor is olvasta Cortesius művét, hiszen ekkorra már kétszer is megjelent (Róma, 1489; Hagenau, 1531), és Zsámboky Bonfini-kiadásának mellékleteként hamarosan újra napvilágot látott Istvánffy környezetében (1568).

Pannónia veszét a négy folyó, Duna, Tisza, Dráva, Száva (146–148) siratja – és ez a momentum ismét megjelenik Oláh hazatérésekor, amikor belgiumi honvágyát a négy folyó felidézésével írja le Istvánffy: (Mercurius szónoklata után) „elméd tüstént az isteni intés által feltüzelve azt kívánta, hogy újra lássa a haza édes földjét: a Duna Atyát, a Tisza körüli tág tereket, a Dráva szőlővel teli dombjait, és a Száva folyamát.” (348–350). Fentebb, az Oláh-genealógia kapcsán már láttuk, hogy Istvánffy ismerte és használta a *Hungariát* – ebben a momentumban pedig egy újabb jelét láthatjuk ennek, hiszen Oláh is elsősorban a négy folyóval határozza meg Hungáriát (I, 4; ahogy korábban Conrad Celtis is Germániát a Rajna, Elba, Visztula, Duna négyesével).⁵⁸ Bár a folyók megszemélyesítése a 16. századi humanista költészet retorikájában gyakran előfordul,⁵⁹ nem zárható ki, hogy Istvánffy költeményére Oláh *Hungariáján* kívül Georg Purkircher 1563-ban Miksa koronázására írt *Aristaeus Pisoniensis* (A pozsonyi Aristaeus) című verse is hatott, ahol a Dunát nem egyszerűen Atyának, hanem egyenesen királynak nevezte. Purkircher mitologikus víziójában a Duna, a folyamok királya hatvan kisebb folyó kíséretében járult Miksa király elé, magával hozva a Drávát, Szávát, Tiszát, oldalukon pedig a Garamot és a Vágot, ajándékol pedig halakat – köztük lazacot! – ajánlottak fel.⁶⁰ A pozsonyi költő versében Hungária földrajzi territóriumát nemcsak a hódolatukat kifejezni érkező folyók, hanem a megszemélyesített, fejét a felhőkbe rejtő Kárpátok (Carpathus) is kijelöli. Nem zárható ki, hogy a verses, folyókat és hegyeket megszemélyesítő földrajzi leírások népszerűségéért a nyomtatott kartográfia terjedése is sokat tett (Wolfgang Lazius Hungaria-térképe 1556-ban, Zsámbokyé 1566-ban jelent meg Bécsben!), és ennek lenyomata látható Istvánffy versében is.

57 Szörényi László: Panegyricus és eposz. Cortesius és Zrínyi. Irodalomtörténeti Közlemények 91–92. (1987–88) 141–149.

58 A kozmográfia és a folyók kapcsolatáról, valamint a négyes szám mint strukturáló eszköz használatáról ld. Gernot Michael Müller: Die 'Germania generalis' des Conrad Celtis: Studien mit Edition, Übersetzung und Kommentar. Tübingen, 2001. 386–388.

59 Különösen Sannazaro *De partu virginise* tett sokat a gondolat népszerűsítéséért, ahol a Jordán folyó beszél hosszan (3, 281–504). Ld. Walther Ludwig: Vom Jordan zur Donau – die Rezeption Sannazaros durch Joachim Münsinger von Frundeck. In: *Uő: Miscella Neolatina*. Bd. 3., Hildesheim, 2005. 92–97.

60 G. Purkircher: i. m. 123; *Uő: Divo Max. Aemyliano primo Pannoniarum regi, Sacer Aristaeus Pisoniensis*. Padova, 1563. A5r.

A panegyricusok szintén kötelező kelléke az utazás leírása, majd a Belgiumba érkezést követően a *praxeis*, Oláh tetteinek leírása kezdődik. Hagymányosan a bizánci *basilikoi logoi*, a császárdicsőítő beszédek megkülönböztették a békében és háborúban elért tetteket (πραξις κατὰ τὴν εἰρήνην és κατὰ τὸν πόλεμον), és Istvánffy is ennek megfelelően jár el. Előbb ismerteti Oláh békés tevékenységét Belgiumban, majd hazatérését, amelynek Istvánffy szerint fő motívója testvére, Máté halála volt. Itt is megfigyelhető ismét az az elbeszélő eszköz, amelyet „post hoc, ergo propter hoc” módszernek lehetne nevezni: az egyes cselekményelemek egymást követő elbeszélésével a szerző azt a látszatot kelti, mintha az adott események között ok-okozati kapcsolat lenne. Ennek felhasználása itt még meglehetősen ártatlan, hiszen Oláh Máté halálával (1536)⁶¹ csak Oláh valójában három évvel későbbi magyarországi hazatérését (1539) indokolja, később azonban ugyanezzel a módszerrel kapcsolja össze az egri diadalt esztergomi érseki kinevezésével.

Oláh harci cselekedetei három helyszín köré csoportosulnak, ezeket pedig Istvánffy egyházi karrierjének helyeihez, Zágrábhöz, Egerhez és Esztergomhoz kapcsolja. Rövid zágrábi püspöki kinevezéséről a költő érdemként megemlítené, hogy püspöksége alatt nem veszett el vár, egri püspöki időszakát pedig már csak a török elleni küzdelem elbeszélésének szenteli. A törökök részletes enumerációját követi Oláh vigasztalása az egri hősökhez és Istenhez könyörgő hosszú imája (487–565). Istvánffy homályban hagyja, hogy a püspök személyesen jelen volt-e az ostromnál. Mi persze tudjuk, hogy nem, és csak távolból dedikálhatta vigasztalását és imáját az egri várvédőknek. Ha Oláh életében ennek az eseménynek ténylegesen adatolható párhuzamát keressük, elképzelhető, hogy ez az ima bécsi első miséjének lenyomata, amelyet már egri püspökként mondott el. Ezt Mária királynéhoz írt levele szerint 1552. február 24-én, Mátyás napján, a Ferdinánd által Pozsonyba hirdetett márciusi országgyűlés előtt akarta elmondani, de végül csak február 28-án mondta el, és részt vett rajta Dobó István is kíséretével.⁶² Ez az ima központi szerepet tölt be a panegyricusban, hiszen ez az egyetlen pont, ahol Oláh az égiekkel kommunikál: Isten meghallgatta imáját (567: *Audiit omnipotens*), félelmet bocsátott a törökök szívébe, a „mieink keblébe pedig merész erőt” (569). A felszabadult egri vár természetesen a püspököt ünnepli, és a boldog örömdalt éneklő győztes katona képe (*Pone aderat victor laetum Paeana canendo / Miles,*

61 Oláh testvére, Máté halálára írt két verse sem utal ilyen kapcsolatra. Ld. *Analecta recentiora ad historiam renescentium in Hungaria litterarum*. Szerk. Stephanus Hegedüs. Budapest, 1906. 419–421.

62 Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Kiad. Hatvani Mihály. 2. kötet, 1538–1553. Pest, 1858. 315. „decreui predicto die et loco in festo videlicet diui Mathiae apostoli proxime venturo primicias meas Sacrificij altaris domini celebrare”. (Prága, 1552. január 6.) Szederkényi Nándor szerint február 14-én tartották a misét, amelyen Eger képviselőjében Dobó István is részt vett nagy kísérettel (*Szederkényi Nándor: Heves vármegye története*. Eger, 1890. II. kötet, 132.), de tévedésére már *Sörös Pongrác* is utal: Egy fejezet Oláh Miklós életéből. *Katolikus Szemle* 19. (1905) 113–133., itt 127.

581–582) talán annak a Tinódinak az emlékét visszhangozza, akiről Istvánffy egyébként 1566-ban önálló epigrammában is megemlékezett.

A szöveg ismét csak a „post hoc, ergo propter hoc” logikája szerint halad tovább: Oláh a győzelem révén világhírű lesz (keleten és nyugaton is ismerik a nevét), és Ferdinánd, aki meggyőződött az erényeiről (*prudencia, virtus, nobilitas, ingenium, probitas*), kinevezi őt esztergomi érsekké. A szöveg nem mondja ki nyíltan, hogy az egri diadal jutalmául kapta volna Oláh ezt a tisztséget, és ezt a történelmi események ismeretében nehezen is tehetné, azonban az egri leírást és az érseki előléptetést összekapcsoló „post” szócska (597) egyértelműen ezt sugallja. Az oksági kapcsolat azonban Oláh érseki kinevezése és Eger megvédése között már csak azért is erőltetett, mert épp a már említett, Mária királynéhez írt, amúgy Fráter György haláláról is megemlékező, még 1552. januári, tehát az ostrom előtt küldött levélben kérte Oláh a királynét, mentorát, hogy járjon közben Ferdinándnál „de ea re Strigoniensi” – „azzal az esztergomi dologgal” kapcsolatban, amelyről már Augsburgban is beszéltek.⁶³

Az érseki kinevezést nemcsak a Duna ünnepelte meg szokottnál nagyobb habjaival, partjai megharmatozásával, és nagy dübörgéssel, miközben kék vizét a mély Fekete-tenger áradó kapui felé viszi, hanem szatírok, erdei és vízi nimfák, valamint maga Pán is; a szél elhallgatott, a Nap pedig felragyogott (610–625). A karrier csúcса ez. Istvánffy talán túlzásba is viszi az öröm kifejezését akkor, amikor arról ír, hogy még Esztergom földje is örvend, hiszen arra vágyik, hogy az aranykor visszatérével Oláh irányítása alatt ragyogjanak templomai. Ahogy Eger ostrománál nem tudtuk meg, hogy a püspök valójában távol járt a várától, így itt is csak egy nehezen érthető célzás tűnik fel arra, hogy Esztergom épp török uralom alatt áll.

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy Holub József és Juhász László kiadása a javítatlan szerzői szöveget hozza főszöveggként, mert ez szerepel mindkét kódexben, az Istvánffy-kódex későbbi javításait, törléseit csak a jegyzetek tartalmazzák. Melyek azok a szövegrészek, amelyeket Istvánffy később törlendőnek tartott? Nagyrészt az antik költői hagyomány öröksége: így kiesne a hosszú Orpheusz-hasonlat (312–331), amely Oláh Miklós testvére, Máté miatt érzett gyászát Orpheusz Euridikéért érzett keservével, illetve gyászadalának hatásával volt hivatott összehasonlítani. Hasonlóképp a mű másik kiterjedt költői hasonlatát, a magányos gerle és a dauliszi madár, Prokné, azaz a fülemüle sírását is törölné az idősebb Istvánffy, amely Magyarországi Mária fájdalmát hasonlította a két madár szenvedéséhez. A változtatások nem utalnak politikai szándéokra, inkább az epikus hagyomány topikus eszközeit érintik, mint amilyen például a 701–703. sor tervezett elhagyása, amely a nagy epikus, kalliopéi feladat elutasítását tartalmazza – elképzelhető, hogy a javítások beírásakor Istvánffy már a *Historiae* megírásához is hozzáfogott.

63 Magyar történelmi okmánytár i. m. 316.: „dignetur maiestas vestra [...] suaque manu aliquot verba ad Maiestatem regiam scribere de ea re Strigoniensi, de qua antea quoque et scribere et novissime Augustae loqui dignata fuerat.”

Amint láttuk, Istvánffy Oláh-panegyricusa jól beilleszkedik a 16. század közepének udvari reprezentációs költészetébe, e műfajcsoportnak olyan emléke, amely elsősorban szerzője és témája miatt lehet érdekes számunkra. A legizgalmasabb jellegzetessége az az ábrázolói tudatosság, amellyel Istvánffy az epideiktikus célzatnak megfelelő eseménysorozattá alakítja Oláh élettörténetét. Az a kifinomult eljárás, ahogy a panegyricusban oksági láncolattá kapcsol össze időben egymást követő eseményeket, vagy az a tudatosság, ahogy az elhallgatást és az emfázist alkalmazza céljának megfelelően, egyértelműen arra hívja fel a figyelmet, hogy Istvánffy történetírói művét is mindig retorikai műként olvassuk. Történetírói iskolázottsága mögött mindig ott áll ifjúkori költészetében megszerzett tudása, amelynek révén kiválóan el-sajátította az *encomium* és a *vituperatio*, a dicséret és szidalmazás elbeszélői technikáit, erre tekintettel kell lennünk akkor is, amikor a *Historiae* elbeszéléseit és fiktív beszédeit olvassuk.

A panegyricus tartalmának áttekintése

Panegyricus ad Nicolaum Olahum archiepiscopum Strigoniensem
Calendis Ianuarii, 1564, Tirnaviae

- Praef. 1–26. Praefatio (E/1. személyű megszólítás Oláhhoz; első mű)
- 1–18 Invocatio (Oláh, Múzsák, Apolló)
- 19–47 πατρις (Duna torkolata), γένος – nemzetség (román származás, Hunyadi-rokonság)
- 48–62 γένεσις (tertius haeres a Hunniade – Hunyadi nővére, ‘Marina’ Oláh nagyanyja)
- 63–97 ἀνατροφή (Múzsák, Apolló, Helikon), mens, Minerva, kiterjedt érdeklődés (természeti jelenségek: földrengés, eső, villám, tengermozgás, tél-nyár változás)
- 98–113 Mária királyné titkáraként
- 114–150 A fúriák bosszúja Magyarországon
- 119–127 parasztháború
- 128–150 Szulejmán támadása, Lajos halála
- 151–161 szerzői aposztrophé az istenekhez
- 162–196 Mária királyné siralma férje miatt
- 197–235 Consolatio 1.: Oláh vigasztalása Máriához
- 236–263 Lajos temetése Székesfehérváron atyja koporsójánál, utazás Belgiumba
- 264–299 πράξις κατ’ εἰρήνην
 mint követ (264–276)
 mint költő (277–285)
 európai hírnév, Erasmus barátsága (287–295)
 érdeklődése: természet, teológia, földrajz, csillagászat (296–299)

- 300–331 Testvére, Oláh Máté halála (Orpheusz-hasonlat, Aeneas–Hector-imitáció)
- 332–345 15 év elteltével Mercurius felszólítja, hogy térjen haza
- 346–372 a hazatérés leírása és öröme, mint hajós, ha honi kikötőbe ér
- 373–392 Ferdinánd – szerzői hang jókívánságai egészségéért († 1564. július 25.) uralkodása Astraea uralma legyen
- 393–413 *πράξις κατὰ πόλεμον*: 1. zágrábi püspöki kinevezés, püspöksége alatt nem veszett el vár
- 414–475 Egri püspöki kinevezés, a török sereg készülődése és enumerációja
- 476–486 Az ostrom kezdete
- 487–565 Oláh vigasztalja a várban levőket (487–491), majd imát intéz Istenhez
- 566–575 Isten meghallgatja Oláh imáját, Eger megmenekül
- 576–586 Az egri ifjúság, Echo, az erdők Oláhot ünneplik
- 587–596 Oláh hálát ad Istennek, híre messzire eljut a győzelem miatt
- 597–637 Esztergomi érseki kinevezés, oka az erénye, a Duna is örvend (áradás 1553-ban?), Esztergom is örvendez – el akar szakadni a török iga alól
- 638–667 *ἐπιτηδεύματα* – tanításai: hogy lehet biztos üdvöt remélni, hogyan küzdhetünk az üdvösségért (az ‘opera bona’ témája), eretnekség üldözése, eretnekek térítése, eltévedt nyáj visszavezetése
- 668–713 *ἐπίλογος*: az elégtelenség toposza: Radéczy jobban meg tudná írni tetteid: a franciák veresége, a szászok veresége, a vértől ázó Elba (Prága)
- 714–732 *precatio* az istenekhez, hogy egészséget adjanak

FARKAS GÁBOR KISS

THE PANEGYRIC POEM OF MIKLÓS ISTVÁNFFY ON NICOLAUS
OLAHUS (1564)

The *Panegyricus ad Nicolaum Olahum*, the longest poetic endeavour of Miklós Istvánffy, the secretary of archbishop Nicolaus Olahus, celebrates his patron. Situating the poem of Istvánffy within the encomiastic traditions present around the Viennese court, this study explores the history of panegyric poetry in Vienna in the first half of the sixteenth century, and analyses its social functions both for the patrons and the poets. Finally, it examines the structure of the poem and enumerates the conscious modifications which Istvánffy applied to the rules of this poetic genre in order to provide a humanist biography of Olahus.